

AKTUÁLNÍ OTÁZKY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

SBORNÍK Z V. CELOSTÁTNÍHO SEMINÁŘE NRP
BRNO, 2. – 3. ŘÍJNA 2006

TRIADA

PORADENSKÉ CENTRUM, O.S.

Seminář Aktuální otázky náhradní rodinné péče organizuje
o.s. TRIADA-Poradenské centrum

TRIADA
PORADENSKÉ CENTRUM, O.S.

© TRIADA – Poradenské centrum, 2006

Obsah

Úvodem	5
Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí – nové podmínky pro sanaci narušeného rodinného prostředí a náhradní rodinnou péčí PhDr. Eva Rotreklová	6
Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu do roku 2008 Mgr. K. Kotalová (MPSV)	11
Pěstounská péče na přechodnou dobu PhDr. Eva Rotreklová, Mgr. Veronika Hofrová	14
Teória „Pripútania“ („Attachment“) ako základný predpoklad zdravého vývinu dieťaťa Mgr. Marek Roháček, Návrat, Bratislava	16
Podporné programy pre prácu s deťmi v náhradnej rodinnej starostlivosti. Návrat, o. z., 2006 Mgr. Dušana Priehradná	24
Lesk a bída hostitelství PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph. D.	28
Jednání v sekcích a pracovních skupinách	38
Výstupy pracovních skupin	39

Úvod

VI. celostátní seminář *Aktuální otázky náhradní rodinné péče se konal ve dnech 2. –3. října 2006 a zúčastnilo se ho 235 odborných pracovníků státních i nestátních organizací z oblasti sociálně právní ochrany dětí. Nejvíce byli mezi účastníky, stejně jako v letech minulých, zastoupeni pracovníci OSPOD městských a krajských úřadů, kteří velmi vítají možnost získání nejen nových informací, ale především odbornou diskusi k tématům osvojení a pěstounské péče. Tuto potřebu letos akcentovala poměrně čerstvá novelizace zákona č. 359/99Sb., o sociálně právní ochraně dětí, která do praxe náhradní rodinné péče přinesla řadu změn a vyžaduje od všech zainteresovaných orgánů, organizací a institucí i nové postupy a přístupy.*

Záměrem tvůrců programu semináře bylo nejen reflektovat situaci po poměrně krátké době od účinnosti novely, ale především otevřít diskusi nad novými možnostmi, které tato dlouho připravovaná změna nabízí, ve smyslu zvýšení kvality života dětí, jejich rodičů a rodin, které jim nabízejí rodinné zázemí.

Každoročně se opakující setkání pléna, jehož větší polovina je pravidelnými účastníky toho fóra, je nejen příležitostí k reflexi uplynulého roku, ale především formulací vizí a plánů do budoucnosti, uskutečnitelných jen v široké týmové spolupráci pracovníků, orgánů a organizací, ke které právě tato setkání vytváří užitečný základ.

*PhDr. Eva Rotreklová
ředitelka TRIADA–Poradenské centrum o. s.*

Brno, říjen 2006

Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí – nové podmínky pro sanaci narušeného rodinného prostředí a náhradní rodinnou péči

---

PhDr. Eva Rotreklová

Úvodní příspěvek na VI. celostátním semináři Aktuální otázky náhradní rodinné péče

Z každodenní praxe všichni víme, jak nelehká je pro řadu pracovníků OSPOD situace, kdy se rozhodují o podání návrhu na vydání předběžného opatření k nařízení ústavní výchovy, víme také, jak je obtížné dosáhnout zrušení ústavní výchovy, kdy se soudní řízení počítá v lepším případě na měsíce. Víme také, že umístění dítěte v ústavní výchově znamená vesměs oslabení a zpřetrhání vztahů a vazeb dítěte a jeho rodičů, další sociální (v nejširším slova smyslu) „propad“ rodiny, ztrátu motivace k pozitivním změnám, oslabení výchovných schopností rodičů a ve velkém počtu případů znemožnění návratu dítěte do rodiny a dlouhodobý pobyt dítěte v dětském domově. Umístění dítěte do náhradní rodiny se pak jeví jako jediné možné řešení, jak dítěti pomoci. Hledání vhodné rodiny je pak ale velmi obtížné, mnohdy nereálné – říkáme, že „takoví, rozuměj vhodní pěstouni nejsou“, a tak ve snaze najít dítěti rodinné prostředí za každou cenu, vstupujeme mnohdy do obrovského rizika pro dítě i náhradní rodinu.

Při bližším pohledu, odstupu a zamyšlení nad těmito situacemi, a každý z nás jich jistě už zažil řadu, se věc může jevit i tak, a jsou proto více či méně zřetelné signály, že pro dítě není nejlepším řešením náhradní rodina a to proto, že ta jeho rodina má zdroje a schopnosti pro jeho výchovu, ale z různých důvodů nemá podmínky a možnosti proto, aby je mohla aktuálně uplatnit.

Chceme-li se tedy zabývat otázkami jak zvýšit kvalitu systému náhradní rodinné péče, musíme vytvářet systém služeb na pomoc a podporu takové podmínky, aby počet dětí, pro které je nutné hledat náhradní rodinu stále klesal, to znamená, aby do náhradních rodin přicházely jen ty děti, pro které je to skutečně jediné a nejlepší řešení jejich složité životní situace.

Je nezpochybnitelné, že pro vývoj dítěte je optimální jeho přirozené rodinné prostředí, vztahy a vazby s rodiči a že je jen velmi málo případů, kdy rodiče nejsou vůbec schopni zajistit péči a výchovu dítěte. Mezi rodinami, které aktuálně v naší zemi takové považujeme, je řada těch, které by za určitých podmínek byly schopny o dítě pečovat. Jsme hluboce přesvědčeni, že pro řadu dětí, by nebylo nutné hledat náhradní rodinu, kdyby se využily všechny možnosti pro zachování a obnovu funkcí rodiny a dítě by nemuselo být separováno od svých rodičů, nemuselo by prožít řadu měsíců a let v ústavní výchově, nemusela by také v některých případech být řada dětí

tzv. obtížně umístitelná, nemusela by se hledat pěstounská rodina za každých okolností s velkým rizikem selhání, nemuselo by docházet k předčasnému zrušení PP a návratu dítěte do ústavu a nevratného poškození dítěte.

Důvody selhání pěstounské péče i osvojení nejsou v převážné většině případů na straně náhradní rodiny a už vůbec nikdy ne na straně dítěte, ale jejich kořeny je nutné hledat právě v době, kdy začaly problémy v rodině dítěte vedoucí k jejímu rozpadu a včas nebyla rodičům a dítěti poskytnuta opravdu účinná, odborná a multidisciplinární pomoc a podpora.

Pokud nebudeme systematicky vytvářet tyto podmínky, budeme se stále potýkat s problémem vysokého počtu dětí v ústavní výchově, dlouhé doby, kterou děti v ústavu stráví, plného registru ministerstva práce a sociálních věcí, řady dětí, které budou vráceny z pěstounské péče a poznamenány na celý život opakovaným odmítnutím a s řadou náhradních rodin, které budou zápasit s nezvladatelnými dětmi, nehodnými rodiči a s pocitem vlastního selhání.

Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí akcentuje zachování přirozeného rodinného prostředí, a to důrazem na působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Dále se proto chceme zabývat nejvýznamnějšími změnami v zákoně, které mohou významně posílit oblast sanace rodiny a možnost návratu dítěte z ústavní výchovy zpět do rodiny.

Sociálně-právní ochrana dětí

- (1) Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen „sociálně-právní ochrana“) se rozumí zejména
- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
  - b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
  - c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Klade důraz na poskytnutí účinné pomoci rodinám a rozšiřuje POVINNOSTI a KOMPETENCE OSPOD – OBECNÍHO ÚRADU – RODIČŮM A DĚTEM

§12

- (1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností může uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče
- a) nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc předtím doporučil,

NOVĚ ÚPLNĚ

- b) **nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte** bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem.

ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

§ 12

NOVĚ ÚPLNĚ

- (2) **Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen poskytnout rodiči pomoc po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy (§ 28), nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42), spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny**, při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, úřady práce a dalšími státními a jinými orgány, a za tím účelem také zprostředkuje rodiči pomoc poradenského zařízení.
- (3) Obecní úřad obce s rozšířenou působností může povinnosti uvedené v odstavci 1 uložit a pomoc podle odstavce 2 poskytnout i jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte.

§ 29

- (2) Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je povinen
- nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova**, poznámka: předtím za 6 měsíců
  - nejméně jednou za 3 měsíce navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova**,
  - navštívit dítě uvedené v § 10a odst. 1 bezodkladně poté, kdy se o něm dozví, a dále podle potřeb dítěte,

ZoR § 46

NOVĚ

Odst. 3

Bylo-li nařízeno opatření podle odst 1, je soud povinen nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření **nebo zda** není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. **Za tím účelem zejména:**

- si vyžádá zprávy příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí,
- si opatří vyjádření dítěte, je-li ho dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné a
- vyzve rodiče k vyjádření jejich stanoviska.

OSPOD OÚ potřebují síť odborných pracovišť, které jim v naplňování litery zákona pomohou – budou systematicky s rodinou pracovat, mohou podat zprávy, hovořit s dítětem atd.

Zajistit dítěti náhradní rodinnou péči znamená především dobře analyzovat situaci dítěte a vybrat pro něj rodinu, která ho přijme bezpodmínečně, se všemi riziky, které si každé takové dítě nutně do náhradní rodiny přináší.

ODBORNÉ POSOUZENÍ A PŘÍPRAVA

§ 27

Odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče *ODST. 1 NOVĚ CELÝ*

- (1) Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče zahrnuje
- posouzení dítěte a žadatele podle odstavce 2,
  - zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu (§ 11 odst. 2),**
  - vyjádření dětí žadatele* k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost,
  - posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny,**
  - zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost; za bezúhonného se pro tyto účely nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte,
  - u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí.

ODBORNÁ PŘÍPRAVA NA PŘIJETÍ DÍTĚTE DO RODINY

§ 11

- (2) Krajský úřad zajišťuje
- přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu,
  - zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu (§ 11 odst. 2),

Na našich seminářích v posledních dvou letech byla diskutovaným tématem nejdříve profesionální pěstounská péče, a nakonec pěstounská péče na přechodnou dobu.

PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

ZOR § 45, odst. 2

NOVÉ!!!!

Soud může podle odst. 1 na návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu a to na

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat
- b) dobu, po jejímž uplynutí lze podle §68a dát souhlas rodiče s osvojením nebo
- c) dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení

odst. 5

Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče podle odst. 2, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěřením dítěte do pěstounské péče. Za tím účelem si vyžaduje zejména zprávy příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí. Soud rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče podle odst. 2.

§ 27a

- (1) **Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu podle zvláštního právního předpisu^{23b)} evidenci osob, které mohou pěstounskou péči po přechodnou dobu vykonávat.**
- f) u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pečovat o *děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí.*

Nově je upraven statut poradních sborů na úrovni krajů a ministerstva, což vytváří nové příležitosti, ale také nová úskalí – při znalosti toho, jaké děti jsou v registru ministerstva a jak je obtížné pro tyto děti najít náhradní rodinné prostředí.

Téma hostitelské péče jsme zařadili do programu zejména proto, že tato možnost a příležitost pomoci a podpořit dítě žijící mimo rodinu je mu ku prospěchu jen v případě, že se s ním umí dobře zacházet. Bohužel se setkáváme stále s případy, kdy dobře míněná snaha pomoci dítěti se nejen mívá účinkem, ale mnohdy dítě poškozuje.

Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu do roku 2008

Mgr. K. Kotalová (MPSV)

Obecná východiska

Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu je materiálem, který reviduje a vyhodnocuje současný stav v oblasti sociálně-právní ochrany dětí v ČR. Na základě poznatků současné praxe vytyčuje základní problémy a navrhuje konkrétní opatření k jejich řešení.

Materiál vznikl na základě potřeby sjednotit sociálně-právní ochranu dětí v ČR z hlediska metodického. Podobný materiál koncepčního charakteru zde neexistuje, přičemž z praxe vyplývá vážný nedostatek metodických materiálů, které by se vztahovaly na činnost státních orgánů, orgánů samosprávy vykonávajících sociálně-právní ochranu v přenesené působnosti a nestátních subjektů pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany.

Koncepce se zabývá všemi tématy sociálně-právní ochrany. V první části se zaměřuje na ohrožené děti (dětí ohrožené ve vlastní rodině, děti týrané, zneužívané a zanedbávané, děti s výchovnými problémy, atd.), ve druhé části jsou popsány všechny formy náhradní péče o děti, a to od péče ústavní až po osvojení a pěstounskou péči. Prioritou je přitom podpora péče o děti v rodině.

V úkolech stanovených Koncepcí je především zpracování potřebných metodických materiálů a navazování účelné mezirezortní spolupráce při řešení problémů v sociálně-právní ochraně dětí. Naplňování úkolů bude garantováno MPSV ve spolupráci s příslušnými rezorty, krajskými a obecními úřady a nestátními organizacemi.

Koncepce byla schválena usnesením vlády č. 1108 ze dne 18. října 2006.

Souvislosti vzniku Koncepce

Vzniku Koncepce předcházelo především schválení novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti k 1. 6. 2006. Novela tohoto zákona podrobně upravuje sociálně-právní ochranu specifických skupin ohrožených dětí – dětí týraných, zneužívaných a zanedbávaných, dětí, které se ocitly mimo vlastní rodinu, atp. Je zde mimo jiné rozšířena úprava činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zavedena nová forma pěstounské péče a značně prohloubena práce s rodinou.

Se vznikem Koncepce souvisí také novelizace dalších významných předpisů, např. zákona o rodině, občanského soudního řádu, zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy, správního řádu, zákona o Policii ČR atp.

V oblasti sociálně-právní ochrany dětí vyvstává obecně nutnost reagovat na některé nově vzniklé jevy a zároveň potřeba aktualizovat postupy, které již neodpovídají původním potřebám.

Aktuální cíle v sociálně-právní ochraně dětí

1. zmapovat současné trendy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí
2. stanovit priority řešení základních aktuálních problémů
3. nastítnit další žádoucí vývoj v oblasti sociálně-právní ochrany dětí
4. sjednotit problematiku sociálně-právní ochrany dětí do jednotného metodického materiálu
5. podpořit účelnou spolupráci mezi odborníky různých oborů, státní i nestátní sféry
6. vytvářet komplexní fungující systém péče o ohrožené děti nezátížený překážkami způsobené kompetenčními střety

Priority v oblasti sociálně-právní ochrany dětí

1. spolupráce a komunikace subjektů v rámci péče o ohrožené děti
2. vzdělávání v oblasti sociálně-právní ochrany dětí
3. zvyšování povědomí veřejnosti o její roli v oblasti sociálně-právní ochrany dětí
4. rozvoj sítě náhradní péče o děti
5. důraz na názor dítěte a jeho práva v rámci rozhodování a péče o něj

Základní okruhy sociálně-právní ochrany dětí řešené Koncepcí

1. výkon sociálně-právní ochrany dětí
2. jednotlivé skupiny ohrožených dětí
3. děti žijící mimo vlastní rodinu
4. náhradní rodinná péče

Ad 1. Výkon sociálně-právní ochrany dětí

Základním předpokladem pro zajištění sociálně-právní ochrany dětí je především:

- optimalizace a stabilizace počtu pracovníků
- podpora efektivní komunikace o případech dětí a rodin v obtížné rodinné situaci (případové konference)
- zvyšování povědomí o činnosti Veřejného ochránce práv v oblasti práv dětí
- jednání ve věci sloučení agendy týkající se ohrožených dětí a dětí žijících mimo vlastní rodinu

Ad 2. Jednotlivé skupiny ohrožených dětí

Skupiny ohrožených dětí, které jsou prioritami sociálně-právní ochrany a oblasti sociálně-právní ochrany, na něž je nutné se zaměřit:

- a) Ohrožené dítě v rodině
  - metodika práce s rodinou
  - rodičovské (zejména porozvodové) konflikty
  - podpora mediačních a poradenských služeb
- b) Děti týrané, zneužívané a zanedbávané
  - zvyšování povědomí veřejnosti o aktuálních otázkách CAN (přednášky, publikace), podpora jejich medializace
  - zpracování metodického pokynu k postupu OSPOD v případech domácího násilí
- c) Děti s výchovnými problémy
  - zmapovat síť zařízení a podpůrné pomoci pro děti s výchovnými problémy
  - zpracovat metodický pokyn k práci s dětmi s výchovnými problémy
  - podpora mezirezortní spolupráce při řešení problematiky útěků dětí a mladistvých z ústavů
- d) Děti cizinci bez doprovodu
  - řešení tzv. návazné péče u cizinců bez doprovodu
  - řešení problému opatrovnictví nezletilých cizinců bez doprovodu
  - zmapování aktuální situace nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR

Ad 3. Děti žijící mimo vlastní rodinu

V oblasti péče o děti žijící mimo vlastní rodinu je pozornost zaměřena především na:

- zpracování individuálního plánu péče o dítě
- vyhodnocení příčin umístování dětí mimo vlastní rodinu
- vyhodnocení činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- zpracování metodického pokynu k sociálně-právní ochraně dětí v ústavní péči

Ad 4. Náhradní rodinná péče

V oblasti náhradní rodinné péče bude sociálně-právní ochrana zaměřena na:

- zpracování metodických pokynů ke zprostředkování náhradní rodinné péče
- podpora a motivace náhradních rodičů a zájemců o náhradní rodinnou péči
- podpora náhradních rodin
- zpružnění a zrychlení procesu náhradní rodinné péče

Kompetence v oblasti sociálně-právní ochrany

Pro zajištění efektivního výkonu sociálně-právní ochrany dětí je nezbytné přesně vymezit kompetence jednotlivých subjektů.

- základní odpovědnost MPSV spočívá v koordinaci, metodickém vedení, vyhodnocování a kontrole výkonu v přenesené působnosti
- spolupracujícími subjekty jsou MV, MŠMT, MZ, MS, MZV, nestátní neziskové organizace, Veřejný ochránce práv, krajské a obecní úřady

Pěstounská péče na přechodnou dobu

PhDr. Eva Rotreklová, Mgr. Veronika Hofrová

1. Úvod

Východiska: Prvořadým cílem sociálně právní ochrany dětí je vytvoření podmínek pro zdravý vývoj dítěte zejména zachováním přirozeného rodinného prostředí jako prostředí, které nejlépe uspokojuje jeho potřeby a naplňuje jeho nejvlastnější zájem.

Prvotním úkolem v práci s rodinou, která selhává v péči o dítě, je proto využití všech možností a prostředků k obnově narušených funkcí rodiny, a případná separace dítěte od rodičů jen v případě ohrožení dítěte na nezbytně nutnou dobu, dle situace rodiny a důvodů, pro které dítě muselo z rodiny odejít, poskytnout dítěti náhradní rodinné prostředí. Tato tvrzení se opírají o Úmluvu o právech dítěte a další právní předpisy (zákon o rodině, zákon o sociálně-právní ochraně dětí).

Novela zákona o rodině, která zakotvuje pojem „pěstounská péče na přechodnou dobu“ (PPPD) v podstatě žádný nový institut v péči o dítě nezavádí. Každá pěstounská péče je svým způsobem přechodná, může být soudem zrušena. Vzhledem k tomu, že u nás je dlouhodobě pěstounská péče (PP) vnímána jako jakási kvazi adopce, nám ale tento nový termín v zákoně přináší možnost vrátit pěstounské péči její původní smysl.

2. Rozdíly mezi pěstounskou péčí a pěstounskou péčí na přechodnou dobu

Pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu se od sebe nebudou nutně rozlišovat v délce svého trvání. Základní rozdíly mezi těmito dvěma typy NRP je možné vysledovat už ze znění zákona – viz tabulka 1.

Kritériem pro to, zda v dané situaci je pro dítě pěstounská péče na přechodnou dobu nejvhodnějším řešením, by tedy mělo být v prvé řadě pojmenování důvodů, pro které aktuálně nemůže být se svými rodiči, a v druhé řadě perspektiva toho, zda tyto důvody mohou v nějakém časovém horizontu odpadnout.

Na základě tohoto uvážení je možné demonstrovat další odlišnosti mezi PP a PPPD (viz tabulka 2).

Cílem PPPD je umožnit návrat dítěte zpět do jeho rodiny v nejkratším možném čase a zároveň poskytnout jeho rodině veškerou možnou pomoc tak, aby důvody, pro které byla PPPD nařízena, pominuly. Dítěti tedy nenahrazujeme rodinu, ani „mámu a tátu“, nahrazujeme mu pouze po určité době rodinné prostředí.

Klíčovým rozdílem mezi oběma typy pěstounské péče tedy skutečně není délka jejího trvání, ale **důvody**, pro které je dítě od svých rodičů separováno. Ostatní odlišnosti

PP	PPPD
Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen „pěstoun“), jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.	Soud může podle odstavce 1 na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu, a to na <ul style="list-style-type: none"> a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat b) dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68a dát souhlas rodiče s osvojením, nebo c) dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení
Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů ; učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.	Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče podle odstavce 2, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěřením dítěte do pěstounské péče. Za tím účelem si vyžaduje zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody , pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče podle odstavce 2.

Tabulka 1 – rozdíl v zákonném vymezení pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu.

PP	PPPD
Kontakt s rodinou dítěte	Spolupráce s rodinou dítěte
Dítě je členem pěstounské rodiny	Dítě se nestává členem pěstounské rodiny
Dítě má zpravidla „dvě maminky a dva tatínky“	Rodičovské role jsou jasné, v pěstounské rodině má dítě „tetu a strejdu“
Vzdálenost bydliště rodiny dítěte a pěstounské rodiny může být i větší (často bývá větší)	Vzdálenost bydliště rodiny dítěte a pěstounů – nutná místní blízkost
Pokud dítě odchází, často odchází do ústavní výchovy. Odchod dítěte je vnímán a přijímán nejčastěji jako selhání pěstounské péče	Dítě odchází nejčastěji zpět do své rodiny, tento odchod je známkou úspěšnosti PPPD
Často je cílem dlouhodobá péče, setrvání dítěte v pěstounské rodině	Cílem je krátkodobá (dočasná) péče, společným cílem všech zúčastněných (pěstounů i odborných pracovníků) je návrat dítěte do jeho rodiny.
Dítě přichází z ústavní výchovy na základě rozhodnutí OSPOD	Dítě přichází z BR na základě rozhodnutí soudu (předběžné opatření)

už pak logicky vyplývají z této premisy a z cíle péstounské péče na přechodnou dobu – návrat dítěte do jeho vlastní rodiny.

3. Charakteristika péstounů pro výkon péstounské péče na přechodnou dobu

Z výše uvedeného jasně vyplývá, jaké úkoly by měli péstouni v případě PPPD plnit – musí být nejen připraveni na zvládnání obtížných výchovných situací spojených s příchodem dítěte, ale také na spolupráci s rodinou dítěte a na to, aby citové vztahy mezi nimi a dítětem byly udrženy v rovině jiné, než jsou vztahy mezi dětmi a rodiči. Nároky na ně kladené budou rozhodně vyšší než u jiných typů náhradní rodinné péče. Mělo by se jednat o osobnosti vyzrálé, stabilní, ale zároveň otevřené nejen vůči novým poznatkům, ale i vůči práci na sobě, spolupráci s odborníky apod. Není rozhodující, zda se bude jednat o manželské páry či jednotlivce. Vzhledem k očekávané zátěži spojené s přijetím dítěte do PPPD by v rodině neměly být aktuálně vychovávány jiné děti ve věku cca do 15 let, rozhodně by ale péstouni měli mít vlastní výchovnou zkušenost. Svou roli hrají jistě i materiální podmínky.

Nedoporučujeme v žádném případě, aby oba typy péstounské péče byly v jedné rodině kombinovány. Tedy aby péstouni, kteří mají dlouhodobě děti v PP zároveň byly i péstouny na přechodnou dobu, tato dvojaká situace by nutně vedla k destabilizaci celé rodiny a k velkým znejistění dětí, které v péstounské péči vyrůstají dlouhodobě.

Teória „Pripútania“ („Attachment“) ako základný predpoklad zdravého vývinu dieťaťa

---

Mgr. Marek Roháček, Návrat, Bratislava

Na úvod by som rád zdôraznil, že ide o teóriu, teda istý odborný pohľad, ktorý zaujímavým spôsobom otvára staronové otázky.

Ako sme sa k teórii Attachmentu dostali

Pred rokom sme organizovali samostatnú konferenciu o Pripútaní. Po istom zvažovaní sme sa rozhodli použiť ako motto konferencie výrok Donalda Winnicotta, britského psychiatra a psychoterapeuta, že: „Dieťa neexistuje. Existuje len matka a dieťa.“

Výrok bol vyslovený koncom 50–tych rokov a formulácia je adekvátna dobe. Dnes by sme skôr použili termín „materská osoba“, ale pointa výroku je stále aktuálna. Motto splnilo svoj význam, zaujalo a vyvolalo zaujímavé diskusie.

5-dňový seminár o Pripútaní (tiež pred rokom) sme zasa začali 21. kapitolou z Malého princa a zdá sa, že aj Exupéry vedel veľa o pripútaní, lebo do dialógu Princa s Líškou vložil snáď všetko základné o vzťahu. Odporúčam do pozornosti.

Keď som pri literatúre, tiež pre rokom vyšla kniha od Dr. Jozefa Haštu: Vzťahová väzba, ktorá doplnila základnú literatúru na tému pripútania na Slovensku. Dovolím si povedať, že je to veľmi rozsiahle a poctivé zhrnutie témy.

Téma Pripútania vyvolala na Slovensku záujem u odbornej aj laickej verejnosti. Kládli sme si otázku, čím to je? Jedna z odpovedí by mohla byť, že znie zrozumiteľnejšie, dostupnejšie a najmä pozitívnejšie v porovnaní s termínom psychická deprivácia.

Pražská škola psychickej deprivácie bola a je v Návrate našim odborným východiskom (www.navrat.sk). Jasne definuje problém, príčiny a prejavy tzv. „bezvzťahových detí“. Jasne hovorí, že jediným prostredím pre zdravý vývoj dieťaťa je rodina.

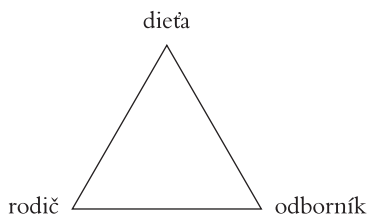
V priebehu rokov, keď sme v Návrate zažívali príbehy detí a ich nových rodičov, počúvali ich a hľadali riešenia, vzniklo viacero špecializovaných služieb pre náhradné rodiny – program prípravy vedený multidisciplinárne, formou individuálnou aj skupinovú so zapojením členov rodiny (nie len budúcich rodičov), program permanentného vzdelávania náhradných rodičov, atď.

V posledných rokoch sme však vnímali potrebu konkrétnych účinných nástrojov na pomoc dieťaťu s psychickou depriváciou (podľa pražskej školy) alebo má poruchy pripútania (podľa teórie pripútania) a jeho rodičom, keď ich už našlo.

Pred dvoma rokmi sme nadviazali spoluprácu s odborníkmi z Oregonu, najmä s pani Sandy Andersen, na základe čoho sa k dnešku uskutočnili tri semináre na tému Programov pripútania a Dotykovej terapie a máme za sebou dva roky uplatňovania týchto nástrojov pomoci deprivovaným deťom. K programom sa vrátíme najmä v praktickej časti.

Skôr než sa pozrieme na teóriu, ešte jedna systémová poznámka

Väčšinu pozornosti počas uplynulých seminárov sme venovali tomu, ako pracovať s dieťaťom pri prekonávaní jeho problému deprivácie. Po čase sme si zdefinovali, že z celkového hľadiska práce ide o krok B. Krok A je práca rodiča na sebe vo vzťahu s prijatým dieťaťom. Na seminári pred rokom sme redefinovali, že dieťa je C, rodič je B a A je práca pomáhajúcich odborníkov na sebe vo vzťahu k náhradným rodičom a dieťaťu. Totiž, ak máme byť poctiví, musíme začať sebou, až potom môžeme očakávať zmeny od rodičov, respektíve od detí. Tento trojstranný vzťah by som graficky znázornil nasledovne:

Niečo z teórie pripútania

ATTACHMENT – Pripútanie – Vzťahová väzba

Definícia – Pripútanie možno charakterizovať ako väzbu, puto alebo pretrvávajúci vzťah medzi dieťaťom a osobou, ktorá sa o neho stará (Ainsworth). Bowlby opisuje, že dieťa je k niekomu pripútané, keď má silnú dispozíciu vyhľadávať blízkosť a kontakt špecifickej osoby a keď tak robí v určitých situáciách, predovšetkým keď je vystrašené, unavené alebo choré. V poslednom čase sa zdôrazňuje, že vzťah pripútanosti je medzi jednotlivcom a iným jednotlivcom, ktorý je silnejší a múdrejší (t. j. rodičom) a nie medzi dvoma rovnocennými jednotlivcami.

Autori teórie pripútania

John Bowlby (1907 – 1990)

Mary B. Ainsworth, rod. Salter (1913)

Niečo o vývine mozgu

O schopnosti pripútania sa k materskej osobe a následných zdravých väzieb aj v dospelosti sa rozhoduje v prvých troch rokoch života dieťaťa, pretože podľa výskumov je to spojené s vývinom mozgu.

Po narodení sa mozog dieťaťa pripravuje na fungovanie. Bunky veľkého mozgu sú zatiaľ neprepojené. Počas dozrievania mozgu v prvých troch rokoch života sa poprepájajú jednotlivé nervové bunky sivej mozgovej hmoty a spevnia sa prepojenia. Prepojenia sa vytvárajú pôsobením stimulov, ktoré prichádzajú z vonkajšieho prostredia. Dlhé výbežky–axóny posielajú impulzy a dendrity ich prijímajú. Tam, kde sa stretnú, vznikajú synapsy.

Ako sa dieťa vyvíja, synapsy sa stávajú rozvetvenejšie a rastú ako vetvičky na konárikoch. Do troch rokov množstvo prepojení prudko narastá, od 3. do 10. rokov sa vznik nových prepojení spomalí. Synapsy, ktoré sú nepoužívané, zanikajú. Práve zážitky hrajú dôležitú úlohu pri prepájaní mozgových buniek vyvíjajúceho sa mozgu. Aby mohlo byť dieťa v živote úspešné, potrebuje veľa príležitostí na učenie a podnetných

sociálnych skúseností, aby mozgové prepojenia, ktoré vznikli pri týchto zážitkoch, zostali prepojené natrvalo.

Spôsob, ktorým prostredie dieťaťa odpovedá na potreby dieťaťa, hrá dôležitú úlohu pri tvorbe prepojení. Zážitky dieťaťa stimulujú nervové bunky a tie sa prepájajú.

Vedci rozdeľujú obdobia vývoja mozgu na senzitívne a kritické. Ak rozumieme, v čom sú odlišné, vieme, čo malé deti potrebujú pre svoj rozvoj.

Kritické obdobie: je to časové okno, počas ktorého je mozog veľmi citlivý na nedostatok určitej stimulácie alebo na nevhodné správanie okolia.

Príklady: Ak má dieťa vrodený glaukóm a svetelné impulzy kvôli tomu neprenikajú na sietnicu a nervami do mozgového centra pre zrak, nervové bunky mozgu, ktoré nie sú aktivované, degenerujú a odumierajú. Ak aj očná operácia odstráni pôvodný problém v oku, človek sa už nenaučí vidieť.

Aj pri vývoji plodu sú kritické obdobia. Pamätáte si na liek Talidomid? Tehotné ženy, ktoré ho užívali proti zvracaniu medzi 38. a 46. dňom tehotenstva, porodili deti s deformovanými rukami alebo bez rúk. Ženám, ktoré Talidomid užívali 40. až 46. deň tehotenstva, sa narodili deti s deformovanými nohami alebo bez nôh. Tie tehotné ženy, ktoré užívali Talidomid po 50. dni tehotenstva, porodili zdravé deti.

Senzitívne obdobia: sú široké časové intervaly, kde je príležitosť na určité spôsoby učenia. Sú časovo menej presne ohraničené, sú to dlhšie obdobia, kedy je ovplyvňované učenie nových vecí ako napr. cudzí jazyk. Ak príležitosť nie je využitá, schopnosť mozgu sa nestratí úplne. Aj dospelí sa učia nové jazyky v rôznom veku.

Schopnosti, ktoré získame počas senzitívnych období spôsobujú, že niektorí ľudia sú šikovnejší ako iní. Patria sem spoločenské schopnosti, zvládnutie pocitov a inteligencia, to čo nás práve robí zaujímavými ľuďmi. Profesionáli pracujúci s deťmi by mali vedieť o senzitívnych periódach, aby mohli deťom poskytnúť a vytvoriť príležitosti, z ktorých budú mať úžitok po celý život.

Nepriateľské a nevhodné prostredie u dieťaťa aktivuje produkciu stresových hormónov, ktoré negatívne ovplyvňujú prácu mozgu, schopnosť učiť sa a pamätať si. Následky môžu byť trvalé. Výskumy potvrdzujú, že u detí, ktoré v detstve zažili extrémny stres, je väčší výskyt poznávacích, emocionálnych ťažkostí a problémov s učením a správaním.

Vývoj pripútania

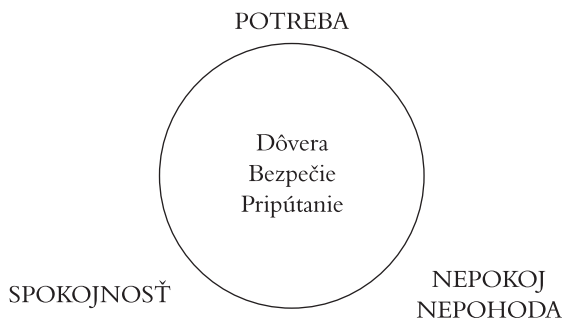
Novorodenci sa rodia bezmocní; nemôžu si regulovať teplotu, najesť sa, ostať čistí a nájsť ochranu. Závisia od zodpovedných opatrovateľov, ktorí im to zabezpečia. To, čo sa naučí väčšina novorodencov je, že ak budú plakať, niekto zodpovedný, ako mama alebo otec, ich vezme a postará sa. Novorodenci plačú rôzne, podľa toho, čo ich trápi. Rodičia sa napr. naučia rozlišovať „hladný plač“ a „mokrý plač“. Novorodenci sa naučia,

že keď sa pozrú niekomu do očí, ten sa na nich pozrie. Keď sa zasmejú, rodič im opätuje úsmev. Keď vydajú nejaký zvuk, mama alebo otec im opätujú podobný zvuk. To deťom pomáha pochopiť, že majú na svet vplyv a ovplyvňujú svoje prostredie a svoju mamu a otca. Začínajú rozoznávať vzorce starostlivosti. Vedia, že ráno najprv dostanú najesť a keď budú plakať, niekto príde a utíši ich, ... V takejto rutine sa cítia bezpečne, lebo vedia, čo môžu čakať a že sa o nich postará tá istá osoba. (Doolittle: The Long Term Effects of Institutionalization on the Behavior of Children from Eastern Europe and the Former Soviet Union)

Medzi 6. –9. mesiacom si dieťa vytvára selektívne pripútanie k matke a otcovi. Cez toto pripútanie sa začína učiť o sebe a očakáva od svojich opatrovateľov bezpečnosť a informácie o svete. Ak sa dieťa cíti neisto a môže sa priplaziť späť k mame alebo otcovi pre uistenie, pomáha mu to cítiť sa bezpečne, a tak môže znovu pokračovať v objavovaní. Pozerá na svojich rodičov, aby zistilo ich reakciu a získalo podporu. Takéto putá pomáhajú dieťaťu pri vývoji identity, pomáhajú mu rozumieť, čo je to vzťah a učia ho, že svet je miesto, na ktorom môže byť v pohode (Doolittle).

Počas prvých troch rokov života sa ľudský mozog vyvinie na 90% dospeljej veľkosti a svoje miesto získa väčšina systémov a štruktúr, ktoré budú zodpovedné za budúce emocionálne, behaviorálne, sociálne a fyziologické fungovanie počas celého života. Existujú kritické obdobia, počas ktorých sa musí objaviť skúsenosť pripútania (bonding), aby sa mohli normálne vyvíjať mozgové štruktúry zodpovedné za schopnosť vytvárania puta (attachment) (Perry et. al).

CYKLUS PRIPÚTANIA/ CITOVEJ VÄZBY

Pre prednášku o „Attachmente” – Sandy Andersen

Typy pripútania

- 1. Bezpečné pripútanie (secure attachment)** – dieťa používa materskú osobu ako základňu pre objavovanie prostredia, po krátkej separácii dieťa víta materskú osobu s úsmevom, vokalizáciou alebo gestom, ak je dieťa niečím rozrušené, vyhľadáva kontakt s materskou osobou, po uspokojení sa vracia späť k objavovaniu okolia.
- 2. Vyhýbavé pripútanie (avoidant attachment)** – dieťa skúma okolie, ale prejavuje málo citov voči materskej osobe, alebo sa nevracia k materskej osobe ako k bezpečnej základni, následne po separácii, keď zostane samo, jeho reakcia je minimálna, bez známok úzkosti a strachu, po návrate materskej osoby sa dieťa vyhýba očnému kontaktu, keď ho materská osoba zoberie na ruky, dieťa stuhne, odťahuje sa alebo prejavuje odstup, napr. tým, že sa viac zaujíma o hračky ako o interakciu s materskou osobou.
- 3. Ambivalentné alebo rezistentné pripútanie (ambivalent or resistant attachment)** – dieťa je pozorovateľne úzkostné pri vstupe do miestnosti, často je pasívne a neskúma okolie, po separácii, ktorá bola dieťaťom prežívaná ako veľmi stresujúca, dieťa prejavuje znaky záujmu o kontakt, ktoré sú sprevádzané znakmi odmietnutia alebo záchvatov zlosti, alebo dieťa zostane pasívne alebo príliš rozčúlené na to, aby vôbec prejavilo záujem o kontakt, prítomnosť materskej osoby nie je pre dieťa upokojujúca.
- 4. Dizorganizované alebo dizorientované pripútanie (disorganized or disoriented attachment)** – správaniu dieťaťa na prvý pohľad chýba nejaký cieľ, zámer alebo vysvetlenie (napr. stereotypy, zmätenie, dizorientácia, neúplné alebo prerušené pohyby).

Ainsworth, 1. – 3. typ; George&Main, 4. typ

RIZIKOVÉ OKOLNOSTI, KTORÉ MOŽU SPOSOBIŤ PORUCHU PRIPÚTANIA

- Zanedbávanie
- Fyzické, sexuálne, emocionálne zneužívanie
- Bolestivá alebo nediagnostikovaná choroba alebo zranenie
- Náhle odlúčenie od primárnej osoby, ktorá sa o dieťa stará
- Prenatálne užívanie drog – vrátane užívania alkoholu a/alebo drog a zlej výživy
- Časté umiestnenia v pestúnskych zariadeniach/rodinách alebo vrátenie z adopcie
- Patologická alebo nedostatočná starostlivosť o dieťa
- Fyzické alebo psychické opustenie matkou
- Predčasný pôrod

Zdroj: Attachment, Trauma, and Healing: Understanding and Treating Attachment Disorder in Children and Families by Terry Levy and Michael Orlans

PRÍZNAKY PORUCHY PRIPÚTANIA

- Predstieraná milota a podmanivosť, „ľúbeznosť“
- Nedostatok očného kontaktu
- Náklonnosť – prítulnosť k cudzím bez rozdielu
- Nedostatok náklonnosti a prítulnosti k rodičom
- Deštruktívnosť voči sebe samému, voči druhým a voči hmotným veciam
- Krutosť k zvieratám
- Kradnutie
- Klamanie o jednoznačných veciach (hlúpe klamanie)
- Neschopnosť sa ovládnuť (impulzívnosť)
- Zaostávanie v učení
- Neschopnosť rozmýšľať v príčinných súvislostiach (rozmýšľanie o príčinách a dôsledkoch)
- Neprítomnosť svedomia (bez ľútosti)
- Problémy s prijímaním potravy (prejedanie, odmietanie jedla, ...)
- Zlé vzťahy s rovesníkmi
- Prílišná zaujatosť ohňom
- Vytrvalé kladenie nezmyselných otázok a neutíchajúce rozprávanie
- Neprimeraná požadovačnosť a „prilepenosť, vešanie sa na dospelého“
- Abnormálny spôsob reči
- Sexuálne predvádzanie sa (hlavne pre získanie prevahy)

Zdroj: Attachment, Trauma, and Healing: Understand and Treating Attachment Disorder in Children and Families by Terry Levy and Michael Orlans

Niekoľko faktov:

- uskutočnilo sa množstvo výskumov aj longitudinálnych,
- jeden z prvých robila M. Ainsworth, podľa ktorého má tzv. bezpečné pripútanie 64% bežnej populácie detí,
- longitudinálne výskumy hovoria, že medzi pripútanosťou v detstve a v dospelosti je 78–80% stálosť (existujú štandardizované metódy na meranie pripútanosti u detí aj dospelých),
- štúdie rôznych kultúr poukazujú, že v kultúrach, kde sa ľudia často dotýkajú, je miera agresie v dospelosti nízka (T. Fieldová, Univerzita Maiamskej školy medicíny),
- v 20tych rokoch minulého storočia v USA sa deti, ktoré trpeli v sirotincoch nedostatkom dotyku, prejavovali nechutenstvom a chradnutím a v 100% prípadov to viedlo k úmrtiu počas 1. roku života,
- niektorí výskumníci v oblasti psychobiológie predpokladajú, že jednou z funkcií bezpečného pripútania je chrániť rozvíjajúci sa mozog pred škodlivými efektami

zvýšených glukokortikoidov na mozog počas predĺženého postnatálneho vývinu mozgu,

- medzinárodná klasifikácia chorôb (ICD-10) Svetovej zdravotníckej organizácia a Diagnostický a štatistický manuál psychických chorôb (DSM-IV-TR) Americkej psychiatrickej asociácie majú začlenené poruchy spojené s poruchami attachmentu.

Tri základné riešenia porúch pripútania

1. Zachovanie kontextu s minulosťou – spracovanie minulosti (knihy života), objavenie obľúbených vecí, činností.
2. Kontakt/vzťah s ľuďmi – telesný, očný kontakt, budovanie dôvery, počúvanie, pozornosť. Dôležitým rozhraním a cestou je pokožka.
3. Bezpečie – vítané prostredie, prijatie iným človekom, plná pozornosť od materskej osoby, hranice (dočasne zúžené možnosti pre rozhodovanie), budovanie tradícií, rituálov, budovanie identity.

Otázky do diskusie:

- V čom sa podľa vás teória Pripútania a teória Psychickej deprivácie dopĺňajú a v čom sa rozchádzajú?
- Keďže sme na odbornom seminári, dovoľm si položiť pracovnú otázku, ktorá je zámerne trochu vyhranená a zjednodušená. Vzhľadom k tvrdeniam o kľúčovosti pripútania v rannom období pre zdravý vývin dieťaťa: Čo je menšie zlo pre dieťa v rannom detstve – nechať dieťa v prostredí bez materskej osoby, pričom nezažije akútnu stratu, alebo ho dať do prostredia s materskou osobou, ale s pravdepodobnosťou, že zažije stratu tejto osoby?

Extrakt

Keď sme sa pred tromi rokmi začali v Návrate zaoberať teóriou pripútania medzi dieťaťom a rodičom, pomohlo nám to viac porozumieť teórii psychickej deprivácie, ktorá bola východiskom pre naše služby. Pre praktickú pomoc deťom a rodičom bolo ešte významnejšie, keď sme začali realizovať konkrétne nástroje postavené na teórii pripútania – Programy pripútania, Dotykovú terapiu, Dojčenie adoptovaného dieťaťa, atď. Radi by sme spolu diskutovali o teoretických východiskách tejto teórie (histórii teórie vzniku pripútania, jej typológii a cykle, príčinách porúch pripútania a prejavoch) v kontexte pražskej školy psychickej deprivácie a podelili sa s vami o praktické skúsenosti uplatňovania Pripútania aj interaktívnou formou, praktickými ukázkami, prezentáciou filmu.

Podporné programy pre prácu s deťmi v náhradnej rodinnej starostlivosti.

Návrat, o. z., 2006

Mgr. Dušana Priehradná

Do náhradných rodín prichádzajú deti s rôznymi poruchami psychosociálneho a emocionálneho vývinu. Tieto deti prežili vo svojom živote mnohé straty, ktoré vo väčšine prípadov nemajú spracované. Okrem toho sa u nich prejavujú rôzne formy deprivačného správania. Všetky tieto okolnosti komplikujú schopnosť týchto detí naviazať sa na nové rodinné prostredie.

V júli 2004 sa v Mojmirovciach na Slovensku konal dvojtýždňový seminár s americkými lektormi zameraný práve na tému pripútania dieťaťa v náhradnej rodine. V rámci tohto seminára certifikovaná terapeutka pani Sandy Andersen prezentovala dva podporné programy pre deti v náhradnej rodine, a to „Program pripútania v rodine“ a program „Podpornej skupiny pre deti v náhradnej rodine“. Sú to prvé systematické programy na Slovensku zamerané na proces pripútania dieťaťa v náhradnej rodine.

V októbri 2005 sa v Mojmirovciach konal druhý ročník odborného seminára o pripútaní, ktorého sa zúčastnili lektorky

- Sandy Andersen, certifikovaná terapeutka
- Nancy Cohen, PhD., C. Psych.
- Neera T. Paine, certifikovaná masážna terapeutka, inštruktorka dotykovej terapie pre deti

V rámci tohto seminára bolo 50 odborníkov zo Slovenska vyškolených v používaní nových podporných programov pre deti žijúce v náhradnom rodinnom prostredí:

- Program pripútania k rodine
- Podporaná skupina pre deti v náhradnej rodine
- Program pripútania k rodine upravený pre prácu s deťmi predškolského veku
- Skupina pre rodičov so sexuálne zneužívaniami deťmi
- Dotyková terapia pre deti
- Práca so životnou históriou dieťaťa

S láskavým zvolením autorov boli programy preložené do slovenčiny. NÁVRAT, občianske združenie, má povolenie na používanie programov a manuálov a tiež na ich šírenie a vzdelávanie odborníkov pre účely praktického využitia v rodinnej terapii. Programy budú používané pod supervíziou Návratu, o. z.

1. Podporná skupina pre deti v náhradnej rodine

Deti, ktoré nežijú so svojimi vlastnými rodičmi, nesú v sebe rôzne otázky, strachy, bolesti. Ak zažijú niekoho v svojom veku, komu sa stalo niečo podobné, môžu sa cítiť oveľa istejšie a môžu sa s tým ľahšie vyrovnáť.

Odborný podporný program pozostáva z 12-tich stretnutí. Deti si počas neho v uzavretej skupine rovesníkov s podobnými osudmi môžu pohľadať svoje vlastné odpovede na mnohé otázky. Program je realizovaný prostredníctvom projektívnych – zážitkových techník.

Je dôležité, aby deti absolvovali program v celom rozsahu. Témy stretnutia – Mapa života, pocity viny, žiaľ, strata, pocit bezpečia, čo pre mňa znamená adopcia... Dôležité je zabezpečenie bezpečného, pokojného a príjemného prostredia. Maximálny vekový rozdiel medzi deťmi by mal byť 2 roky. Počet detí v skupine sa pohybuje od 3 do 6. Na prvé stretnutie prídu deti s dospelým – či už s rodičmi, alebo sociálnym pracovníkom, vychovávateľom. Pred začatím skupiny je potrebných niekoľko sedení s tímom odborníkov, ktorí pracujú s dieťaťom, s rodičmi ako aj so samotným dieťaťom.

2. Program pripútania v rodine

Program pripútania v rodine je 10 až 12 týždňový program, ktorý pomáha s procesom naviazania, keď bolo dieťa (5-ročné a staršie) umiestnené do náhradnej rodiny. V rámci programu sa stretáva a spolupracuje celá rodina s pomocou terapeuta. Pričom program nie je terapia, ale je zameraný na proces začlenenia dieťaťa do rodiny.

Pre terapeuta je dôležité, aby sa ešte pred začiatkom programu stretol iba s rodičmi. Rodičia mu môžu porozprávať o histórii dieťaťa, o svojich obavách, problémoch a spôsoboch, akými sa ich snažili riešiť. Stretnutie pomáha rodičom pochopiť, že náhradná rodina je procesom prispôsobovania sa pre nich aj pre dieťa.

Hlavné ciele programu:

- individuálna práca v rodine s deťmi v náhradnej rodinnej starostlivosti
- podpora a posilnenie vzájomných vzťahov v náhradnej rodine
- pomôcť deťom vysporiadať sa s minulosťou a so stratami, ktoré prežili v detstve
- pomôcť deťom tešiť sa z prítomnosti a z novej rodiny

Základnými stavebnými dielami bezpečného naviazania je ústretovosť rodiča a citlivá a primeraná vnímavosť okolia voči deťom. Deti prichádzajúce do náhradných rodín to zvyčajne od svojich biologických rodičov nedostali. Budovanie bezpečného naviazania s adoptovanými deťmi znamená zaujímať sa o ich minulé aj súčasné aktivity, prijať pozitívne aj negatívne vyjadrenie emócií, ukázať podporu a city. Je dôležité si vypočuť ako dieťa vníma to, čo sa stalo a skorigovať skreslené informácie.

3. Seminár o sexuálnom zneužití

Je to vzdelávací seminár pre rodičov detí, ktoré boli sexuálne zneužívané. Je dôležité, aby rodičia pochopili a vnímali dôsledky zneužitia z pozície ich dieťaťa, aby poznali aké reakcie sa môžu u dieťaťa objaviť, a akým spôsobom by mohli pracovať s pocitmi dieťaťa a odpovedať na jeho otázky užitočným a pre dieťa vývinovo primeraným spôsobom.

Dva najdôležitejšie poznatky pre rodičov, ktorí chcú pomôcť svojmu dieťaťu sú:

- reakcie rodiča na dieťa sú najdôležitejším faktorom určujúcim výsledok
- zabezpečenie liečby pre dieťa

Hoci bol program vytvorený primárne pre rodičov, informácie v ňom uvedené môžu byť ľahko prispôbené aj pre opatrovateľov, učiteľov a profesionálov pracujúcich s deťmi, ktoré boli sexuálne zneužívané.

Program pozostáva so 4 stretnutí s rodičmi, pričom tieto stretnutia sa môžu realizovať buď individuálne, alebo v skupine. Pre každé stretnutie je vypracovaný aj materiál pre rodičov, ktorý im poradca dáva, aby s ním mohli pracovať.

Program je flexibilný pre všetky vekové kategórie detí.

4. Dotyková terapia pre deti

Výsledky výskumov ukazujú, že vhodný dotyk hrá najdôležitejšiu úlohu vo formovaní pripútania medzi dieťaťom a matkou, alebo opatrovateľom. Aký je vlastne rozdiel medzi držaním, kolísaním, pohladením a dotykovou terapiou?

V dotykovej terapii sú špecifické ťahy aplikované rytmickým, opakujúcim spôsobom, ktorý podporuje ukotvenie impulzov vytvorených dotykom do nervového systému. Inými slovami, dieťa sa učí uvoľňovať. Táto špecifická forma stimulácie pokožky zvyšuje produkciu rastových hormónov, alebo endorfínov, čiže hormónov šťastia, ktoré pôsobia upokojujúco alebo stimulujúco na nervový systém, v závislosti od spôsobu aplikácie, napr. tlak, smer, rýchlosť pohybov. Ďalším podmieňujúcim faktorom je zámer, s akým je technika aplikovaná. Opatrovatelia sa učia dodržiavať niekoľko veľmi dôležitých pravidiel dotykovej terapie pre deti.

Je všeobecne známe, že akýkoľvek druh dotykovej terapie môže mať vysoko pozitívny vplyv na telesné, emocionálne a duševné zdravie človeka. Najdôležitejším dôvodom je, že pomáha človeku relaxovať. Väčšina ľudí v dnešnej civilizácii trpí nadmerným stresom, aj deti. A hlavne tie, ktoré v ranom veku zažili nejakú traumatickú skúsenosť. Masáž je jeden zo spôsobov, akým dokážeme poskytnúť našim deťom upokojujúcu, radostnú skúsenosť, schopnosť vedomej relaxácie. Táto skutočnosť platí o to viac v prípade detí, ktoré zažili nejakú formu týrania, zanedbávania, opustenia, a z toho vyplývajúcich dramatických zmien, napr. nutnosť často aj opakovaného vyňatia z pôvodnej rodiny do úplne nového prostredia.

V priebehu rokov bolo vykonaných množstvo výskumov, ktoré dokazujú dôležitosť a výhody dotykovej terapie, dojčenskej masáže, dotykovej komunikácie, sledujúcich rovnaký princíp – vytvoríť bezpečné prostredie, v ktorom môže dieťa každého veku zažiť zdravý, liečivý dotyk, posilňujúci puto medzi ním a rodičom/opatrovateľom.

Dotyková terapia, spolu s inými terapiami a metódami, môže významnou mierou pomôcť pri vytváraní puta medzi dieťaťom a náhradnými rodičmi. Táto metóda je ľahko zvládnuteľná, bez finančnej náročnosti, keďže po počiatočnom tréningu je vykonávaná rodinou. Rodičia opakovane hovoria o nádhernom pociť pokoja a koncentrácie počas masírovania dieťaťa a silnejúcom zážitku spojenia a lásky k novému členovi rodiny.

5. Program pripútania k rodine upravený pre prácu s kojencami, batolátami a deťmi predškolského veku

Autormi programu sú Nancy J Cohen, PhD., C. Psych. A James D. Duvall, M. Ed. RSW.

V programe pripútania k rodine deti a ich náhradní rodičia prechádzajú formou rozhovoru cez Knihu života, vytvárajú Mapu života a robia rôzne cvičenia. Všetky tieto aktivity si vyžadujú určité verbálne zručnosti potrebné na to, aby si účastníci programu navzájom porozumeli a mohli sa zúčastniť na diskusii. Deti vo veku do 5–6 rokov nemajú verbálne zručnosti, aby sa naplno alebo čiastočne na Programe pripútania k rodine zúčastnili. Preto autori tento program upravili a používajú vyjadrovacie prostriedky, pomocou ktorých sa malé deti môžu zúčastniť na budovaní pripútania. Týmto vyjadrovacím prostriedkom je hra.

Sú rôzne spôsoby ako sa môžeme s dieťaťom hrať. Pri niektorých hrách rodič vedie alebo učí dieťa. Pri iných typoch hier vedie dieťa. Tento druhý spôsob hry je používaný v upravenom Programe pripútania k rodine. Je založený na terapii rodiča a dieťaťa nazývanej „Dívaj sa, počkaj a premýšľaj“, ktorá je tiež založená na teórii pripútania.

Obvykle sa tento program robí s jedným rodičom a dieťaťom. Niektorí odborníci sa snažia pracovať naraz s oboma rodičmi a dieťaťom, ale môže to byť zložité, ak majú rodičia veľmi odlišný štýl interakcie. Dieťa sa môže hry Dívaj sa, počkaj a premýšľaj zúčastniť, ak má aspoň 8 až 9 mesiacov. V mladšom veku deti potrebujú väčšiu vonkajšiu kontrolu zo strany rodičov.

Program je vhodné použiť pre emočne narušené deti, deti s poruchou pripútania, pri problémoch so vzťahmi v rodine, konflikt v rodine...

6. Kojenie adoptovaného dieťaťa

Kojenie je viac ako výživa. Je to úzky vzťah medzi matkou a dieťaťom, do ktorého sú zapojené všetky zmysly. Matka a dieťa majú telesný kontakt, časť kojenia strávia vzájomným pohľadom do očí. Matky s deťmi počas kojenia hovoria a niečo im pospevujú.

Veľa „fľaškových detí“ a ich matky majú veľmi úzky kontakt, ale tento druh kontaktu sa pri kojení vytvorí veľmi ľahkým a pohodlným spôsobom v podstate sám od seba. Pre matku, ktorá si adoptuje dieťa, pretože nemohla otehotnieť alebo dieťa donosiť, môže prostredníctvom kojenja vzniknúť možnosť aspoň sčasti mať podiel na biologickom materstve.

Pre dieťa má kojenie tiež osobitné výhody. Jeho vstup do sveta nebol ľahký. Dieťa bolo odlúčené od matky, ktorej tlkot srdca, hlas a telesný rytmus mu boli dôverné, a musí si vybudovať vzťah k úplne cudzej matke. Toto je podstatne ľahšie, ak strávi veľa času v náručí matky – telo na telo, v blízkosti srdca. Prítom sa snaží spoznávať a milovať jej tlkot srdca, hlas, jej dotyk na svojom tele, jej vôňu.

Kojenie adoptovaného dieťaťa nie je ani jednoduché, ani pohodlné. Neexistuje žiadna garancia pre tvorbu materského mlieka. Najdôležitejšie však je, že dieťa potrebuje lásku a angažovanosť, bez ohľadu na to, ako kojenie ide. Úspešnosť kojenja by sa nemala určovať podľa množstva produkovaného mlieka. Je možné, že sa nedosiahne tvorba mlieka potrebná na celú výživu dieťaťa. Primárny účel kojenja adoptovaného dieťaťa je napomôcť procesu pripútania.

Lesk a bída hostiteľství

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph. D.

1. Hostiteľství je zmatený termín

Význam pojmu hostiteľství nemá v praxi jasné obrysy. Dôvodom je kromě neustálené praxe tiež i samotná etymologie slova. Kedyž si poslechneme různé odborníky, zjistíme, že každý pod tímto pojmem rozumí něco trochu jiného.

Kromě toho pojmu kolují jiné termíny, které se s ním etymologicky mýjí, i když označují podobné a související jevy. Na konferenci byl zmíněn pojem dobrovolnictví.

Z hlediska etymologie se jedná o slova, která spolu nesouvisejí. Dobrovolnictví zahrnuje vše, co dělají nep placení dobrovolníci. Původ slova hostiteľství vychází z pojmu host, a tedy vztahů domácí versus návštěva. Návštěvou však nemusí být nutně dítě v domácnosti hostitelů, ale hosty mohou být zmínění dobrovolníci v domově dítěte.

Z tohoto úhlu pohledu je tedy hostiteľství obecně právně nezakotvený způsob neústavní péče o dítě, který kopíruje přirozené vztahy, které u každé rodiny přirozeně vznikají k okolí a širšímu příbuzenstvu.

Abychom se vyhnuli terminologickým zmatkům, doporučuji používat termín hostitelství pro jakýkoli kontrolovaný styk neprofesionálů s dítětem, ať se odehrává na půdě ústavu nebo mimo něj.

2. Hostitelství je kontroverzní jev

Když si poslechneme hodnocení různých profesionálů, zjistíme, že jejich názory jsou diametrálně odlišné – od krajního zavržení až po jeho adoraci. Při bližším pohledu ale zjistíme, že za těmito postoji stojí rozdílná zkušenost s hostitelstvím. Někde ji mají velmi dobrou, jinde zase otřesnou.

Co je zdrojem takto rozdílné zkušenosti? Domnívám se, že podcenění profesionálního přístupu. Hostitelství se doposud věnovala malá pozornost. To můžeme ilustrovat na příkladu jedněch mých klientů, kteří před pár lety za mnou přišli v souvislosti s jiným problémem. Požádal jsem je, aby svůj příběh sepsali.

3. Příklad živelného hostitelství stylem „skoč a plav“

Již dlouho jsme uvažovali o adopci. Naše podmínky, materiální i ty ostatní, nebyly ještě dostatečné, a tak jsme se rozhodli pro hostitelskou péči. Na základě pracovních kontaktů Jarky jsme našli zařízení ústavní péče, kde byly děti vhodné k hostitelské péči. Ředitelka zařízení nám nabídla, abychom si dítě vybrali, ale my jsme odmítli. Výběr dítěte jsme nechali na ní. Jak nám později řekla, vybrala nám toho „největšího chudáka“.

Před prvním setkáním jsme již věděli, že se jmenuje Honzík, je mu 13 let a je to Róm. Všichni naši kamarádi věděli dlouho dopředu o našem záměru a myslíme si, že se všichni těšili s námi. Jarčina máma o tom také věděla a byla ráda, že takovou věc uděláme. Jaroslavovým rodičům jsme skutečnost oznámili, až když jsme Honzu měli, a ti nám to také schválili.

Dětem, které si také bereme na víkendy, jsme řekli, že pro ně máme překvapení. To, že tím překvapením je Honza, jsme jim řekli až bezprostředně před první schůzkou.

Komentář: Všimněte si, že od začátku chyběl plán, co se bude tímto hostitelstvím sledovat. Stejně jako byla naprosto nedostatečná příprava hostitelů na to, s čím se setkají. Tato příprava probíhala živelně, zčásti dobře, zčásti špatně (například použitá forma překvapení). Zmíněné děti nebyli biologické, ale jednalo se o členy nějakého kroužku.

Přijeli jsme do ústavu a tam jsme uviděli strašně hubeného, nápadně tmavého chlapce s nádhernýma očima. Po vzájemném představení, kdy Honza neřekl ani slovo, jsme odjeli k nám na chalupu.

Cestou na chalupu Honza neřekl ani slovo, stejně jako další dvě hodiny. Celou cestu zvracel. Mysleli jsme, že je to nevolnost v dopravním prostředku, ale později jsme zjistili, že důvody byly psychické. Jindy již v autě nezvracel.

Komentář: Názorná ukázka poškozování dítěte, když se citové vztahy nenavazují postupně. Nejprve měli být žadatelé sami hosty v DD, aby se pak dítě mohlo stát jejich hosty u nich doma.

Věděli jsme, že Honza nebude zvládat spoustu dovedností, a že nebude mít některé znalosti, ale praxe ukázala, že je to v podstatě katastrofa.

Přestože je v ústavech od necelého jednoho roku věku, nebyli ho tam schopni naučit základní hygienické dovednosti! To byl pro nás šok. Po sobě nic neuklízěl, všechno nechával rozházené, neuměl se „čistě“ vymočít, ani dojít si na velkou. Nerad a špatně se myje a čistí zuby.

Začali jsme ho tyto věci učit a říkáme mu, že až bude bydlet sám, že to bude muset umět. Také neuměl hodiny, měsíce, roční období, velmi špatně dny v týdnu. Dnes, po půl roce, již zvládá s menšími chybami roční období, měsíce a dny v týdnu dobře, hodiny zatím umí celé a půlky.

Dále Honza si neuměl vybírat. Například výběr mezi dvěma jogurty byl takovým problémem, že si raději žádný jogurt nevzal (přesto, že dnes již víme, že má jogurty moc rád). Dnes si již vybírá cokoliv bez problémů.

Honzík moc hezky zpívá, má výborný rytmus. Koupili jsme mu kytaru a zkouší na ní hrát. Nechápe sice, že je třeba znát akordy, ale to vůbec neubírá na jeho vehemenci při hraní.

Komentář: Na tento šok měli být žadatele předem připraveni. Je hodno obdivu, jak hezky to přesto zvládli, včetně dětské rivality, na kterou zřejmě též nebyli připraveni.

Nejlépe si rozumí s malou Alenkou. Je jí šest a tak nepřemýšlí o tom, že je Honza jiný. Pak si rozumí s velkou Alenkou. S Naděždou byly ze začátku problémy, které byly způsobeny její žárlivostí (nejenom na Honzu). Nyní již Naďa ví, že její postavení nemůže být ohroženo, a tak je s Honzou kamarádka. Děti si dnes hrají společně. Samy nacvičily divadelní představení a předvedly ho na jednom festivalu.

Velmi dobrou pozici má Honza také mezi našimi kamarády. Všichni se stále ptají, jak se Honza má. K různým příležitostem mu kupují dárky. Také ho učí spoustu věcí, když společně někam jedeme. Moc dobře si rozumí s Jarčinou mamkou.

Po půl roce, co se známe s Honzou, udělal mnoho pokroků, ale před námi je toho ještě mnohem víc. Je to totiž běh na dlouhou trať. Chtěli bychom ho připravit pro samostatný život. Honza nám dává mnohem víc, než my můžeme dát jemu. Je také přínosem pro naše holky, ale i pro všechny ostatní. Učí nás dávat, nejenom brát.

Komentář: Na konec to všechno dobře dopadlo. Zázraky se zkrátka dějí, ale přesto na zázraky nemůžeme při profesionálním přístupu spoléhat.

4. Hostitelství a manipulátoři

Čas od času se zažíváme příběhy, kdy se hostitelství stalo centrem zájmu manipulátorů. Například v Praze bylo období, kdy se v rychlém sledu o děti přihlásilo několik pedofilů. Po dlouhých bojích s psycholožkou je odhalila až sexuologická vyšetření.

Podobně se stává hostitelství nástrojem manipulace nestátních organizací. Například u FOD jsem se opravdu několikrát setkal s následujícím osvědčeným postupem:

1. Žadatelé si jako hostitelé půjčí dítě na víkend domů, ale nevrátí ho. Začíná dlouhý vleklý boj s OSPODem a s ústavem.
2. Než začne soud, dítě si již vytvořilo citovou vazbu ke svým únoscům, a říká jim táto, mámo.
3. Žadatelé si nechají udělat soudně znalecký posudek u psychologky FODu. Tam jsou naprosto nekriticky vychválení.
4. Když soud zvažuje odebrání dětí, tak žadatelé přinesou již připravený soudně znalecký posudek, že jsou vynikající a že se dítěti u nich báječně daří.
5. Soud pak nemá sílu jim dítě odebrat, i když řada důvodů může hovořit proti.

Je tedy třeba zdůraznit, že soudně znalecké posudky od FOD nemají žádnou vypovídající hodnotu. Mohou být někdy pravdivé, ale jindy vychvalují až do nebe skutečné psychopaty, kteří mají problémy s kriminalitou či alkoholem.

Protože se okolo hostitelství motá řada lidí s motivacemi, které nejsou ve prospěch dětí, je rozhodně nutno věnovat přiměřenou pozornost testování, vzdělávání a vedení hostitelů. Nesmíme bagatelizovat tento jev jen proto, že jde o pouhé „hostitelství“.

Zřejmě tato otřesná praxe vedla k nové úpravě zákona o sociálně-právní ochraně dítěte, který výslovně ukládá povinnost řediteli ústavního zařízení vyžádat si písemný souhlas k pobytu dítěte mimo ústav. Je tedy na místě oznámit únos dítěte v každém případě, kdy hrozí podobná manipulace, nebo když je cílevědomě porušován tento zákon. Vědomé obcházení zákona ipso facto znamená, že žadatelé představují nevhodný výchovný vzor pro dítě.

5. Dělení hostitelství

Hostitelství můžeme dělit podle libovolně zvoleného kritéria, ale z hlediska úspěšnosti a prevence poškozování dítěte se mi jeví jako nejvhodnější sledovat toto dělení hostitelství na:

1. neřízené, živelné
2. řízené

Řízené hostitelství pak dále dělíme na:

1. hostitelství s cíleně budovanou citovou vazbou
2. hostitelství s cíleně nebudovanou citovou vazbou

Jinými slovy je to především hloubka citové vazby, kterou neponecháváme náhodě.

6. Základní znaky živelného hostitelství

Pokusme se shrnout, jaké znaky živelného hostitelství bývají zdrojem jeho debaklů.

- Žadatelé jsou nepověření a nevyškolení

- Chybí projekt či plán hostitelství
- Míra citového vztahu vzniká spontánně nekontrolovaně
- Citová vazba se nenavazuje postupně a stupňovitě
- Chybí spolupráce a zpětná vazba s DD
- Žadatelé neumí u dítěte pracovat s mentální reprezentací biologických rodičů
- Chybí terapeutické a odborné zázemí

7. Cíle řízeného hostitelství

Na základě zkušeností s živelným hostitelstvím se pokusme definovat, jaké cíle by si mělo položit řízené, profesionálně vedené hostitelství.

1. Umožnit dětem přirozený a bezpečný kontakt s lidmi mimo ústav.
2. Minimalizovat nebezpečí poškozování dítěte, a to jak primárního (zneužívání jakéhokoliv druhu), tak i sekundárního, nezamýšleného (amatérsky vedená hostitelská péče)
3. Připravit žadatele na zvláštnosti ústavních dětí a hostitelské péče obecně
4. Vytvořit nebo naopak cíleně se vyhnout vzniku citové vazby. Nenechat její vznik náhodě.
5. Navodit komunikaci a spolupráci hostitelů a ústavu
6. Poskytnou všem stranám případný poradenský a terapeutický servis

8. Citová vazba

Achillovou patou hostitelství je citová vazba, která vzniká mezi dětmi a hostiteli. Největší umění tedy spočívá v cíleném budování citové vazby, či uvědoměném předcházení jejímu vzniku.

Každý vztah (od náhodného přátelského rozhovoru až po rodinná pouta) ale představuje určitou vazbu. To, co v přirozených podmínkách vzniká přirozeně, se musí v nepřirozených podmínkách usměrňovat. Důvodem je výrazně frustrovaná potřeba rodičů u ústavních dětí. Tuto vakanci mají sklon zaplňovat na prvním místě.

Hostitelé stejně jako zaměstnanci ústavu nemohou tuto vakanci zcela zaplnit. Je třeba tedy moudře předcházet situacím, aby si dítě tyto vztahy ze své strany navázalo a ty pak byly následně zpřetrhány s průvodním zoufalstvím a psychickými traumaty.

Má-li hostitelství fungovat, je nutno cíleně budovat či naopak předcházet vzniku citové vazby.

9. Graduální budování citové vazby

Na začátku hostitelství je třeba odhadnout intenzitu citované vazby, vytvořit plán hostitelství a ten pomalu naplňovat.

1. zaškolení a prověření hostitelů
2. občasná schůzky v DD v kolektivu dalších dětí a vychovatelů

3. procházky či malý výlet autem do okolí DD
4. víkendový pobyt u hostitelů
5. návštěvy jednou za jeden až dva měsíce udržovat stále, minimálně jeden rok.
6. Pokud hostitelé vykazují neustálý sklon k častějším návštěvám, tak opatrně zvážit i týdenní či čtrnácti denní periodu. Ze začátku jako mimořádné vyjímky.
7. Pokud funguje perioda kratší než měsíční, pak je přirozené, aby děti trávili u hostitelů i vánoce a jiné svátky.

Je absurdní, když dítě tráví vánoce náhodně u prvních zájemců, kteří zaklepalí na dveře DD. To pak vede ke skepsi vůči hostitelství vůbec.

První odhad možné hloubky citové vazby bereme z psychosociální situace jedince. Pokud je to svobodný člověk v mladší dospělosti je pravděpodobné, že bude cestovat, dále studovat ap. V takovém případě doporučujeme hostitelství s cíleně nebudovanou citovou vazbou. Druhý odhad se odvozuje od toho, jaký typ kontaktu nám tito dobrovolníci nabízejí. Samozřejmě u vedoucích skautu či jiných kroužků neočekáváme, že budou mít k dítětem takovou citovou vazbu, jako vzniká mezi příbuznými – strýc neteř ap. Tedy musíme takové vedoucí proškolit, aby předcházeli vzniku podobných citových vazeb, či vzniku oblíbenců a protežovaných dětí.

10. Projekt hostitelství

Součástí psychologického vyšetření je společné vytvoření projektu hostitelství. Ten vznikne ve spolupráci hostitelů s ústavem a zahrnuje předpokládané:

- Typ hostitelství a počet dětí (sourozenců), tedy otázku cíleného budování resp. nebudování citové vazby
- Frekvenci návštěv (jednou týdně nebo jednou za čtvrt roku)
- Aktivitu (pobyt v jiné rodině, výlety do přírody, účast v zájmovém kroužku ap.)
- Způsob komunikace s ústavem (předávání zpráv o pobytu, návštěvy hostitelů v ústavě jednou za měsíc, konzultace s profesionály v ústavu, otázku supervize ap.)
- Kontaktní odborníky a podpora

11. Funkční modely hostitelství

- a) Vedoucí různých kroužků a organizací mimo ústav. Například Skaut, hasiči, turisté, Sokol ap. Tito lidé mohou mít volnou kapacitu a ochotu pro kontakt a pomoc dětem, ale vedoucí ústavů by děti neměli do těchto organizací pouštět děti bez prověření a proškolení těchto lidí. Jedná se o hostitelství s cíleně nebudovanou citovou vazbou. Citové vazby jsou asi na úrovni žák – učitel, dítě – vedoucí skautu. Usilujeme o to, aby nepřerůstaly do roviny – teta synovec ap.
- b) Bereme si děti na různé výlety a akce. Prověření a proškolení lidí si občas berou různé děti z ústavu na všelijaké akce. Berou si nejlépe skupinku dětí a pokaždé

jiné děti, aby nevznikala výlučná citová vazba. Systematicky se spolupracuje s DD, aby nevznikaly oblíbení či protežované děti.

- c) Děti chodí navštěvovat „babičku“ do sousedství, která je rozmazluje buchtami. Ani v těchto případech nemůžeme resignovat na přiměřené školení. Velmi důležitá je i pravidelná zpětná vazba a úzká spolupráce s DD. Existuje vážné nebezpečí, že děti budou manipulovat s babičkou a tahat z ní nejen buchtu, ale i peníze či jiné úsluhy.
- d) Hostitelství s cíleně budovanou citovou vazbou. V případě, že hostitelé mohou nabídnout dětem dlouhodobý vztah, postupně necháme vyrůst pevný citový vztah. Svobodná matka si bere jedno a to samé dítě každý druhý víkend.
- e) Kontakt se vzdálenějšími příbuznými. Předpoklad citové vazby. Při citlivém vedení a eventuální psychoterapii může být hostitelství předstupněm pěstounství event. adopce.

12. Předpoklady hostitelství

Veškerá rizika a omyly není možno eliminovat, ale mělo být patrné, že byla vyvinuta přiměřená snaha o to, aby se možná nebezpečí minimalizovala:

- Svolení či zamítnutí žádosti o hostitelství by nemělo ležet pouze na jednom člověku (řediteli ústavu), ale spíše být podpořeno kolektivním konsensem dalších odborníků a profesionálů (sociálních pracovníků, psychologů, pečovatelských ap.).
- Zájemci o hostitelství by měli projít typickým psychologickým vyšetřením, stejně jako jiní zájemci o náhradní rodinnou péči, aby se vyloučily nebezpečné motivace.
- Kdykoli je to možné, nechtě žadatelé projdou standardními vzdělávacími kurzy (i testy) pro zájemce o NRP.
- Hostitelé v přirozeném rozsahu odpovídají za dítě po dobu, kdy je jim svěřené, a jsou tedy odpovědní za zanedbání péče, za následky neuvážlivého riskování, o zneužívání ani nemluvě.
- Žadatelé by měli předem informovat a konzultovat s ústavem zamýšlené aktivity, a po návratu podat krátkou zprávu o tom, co se vlastně dělo a jak se dítě či děti chovaly.

13. Proces vzniku hostitelství – návrh

Jak už bylo řečeno svolení k hostitelství by nemělo ležet na jednom člověku. Nemělo by to být paušální proces, ke kterému je dostatečný pouze návrh ředitele ústavního zařízení. Hostitelství by mělo vznikat cílevědomou týmovou spoluprací, například takto:

1. Žádost o hostitelství podává žadatel na příslušném úřadě (krajském nebo na obci s rozšířenou působností)
2. Sociální šetření zjistí podmínky, do kterých dítě či děti jdou

3. Kurz pro žadatele o NRP, které seznámí se specifikami ústavních dětí. Znalosti nutno ověřit vhodnou formou – test, zkouška, rozhovor ap.
4. Psychologické vyšetření pro NRP, které mimo jiné:
  - vyloučí nebezpečí zneužívání dítěte a nezdravé motivace žadatelů.
  - ověří schopnost účinné komunikace žadatelů a ústavu, kde dítě pobývá
  - ve spolupráci všech tří stran vytvoří projekt hostitelství
5. OSPOD na základě kolektivního rozhodnutí poradního sboru dá svolení k hostitelství. Stejně tak v obtížích s hostiteli může ústav doporučit příslušnému úřadu revizní vyšetření.
6. Vlastní průběh hostitelství je monitorován především ústavem a jeho psychology, kteří by měli dostávat od hostitelů zprávy o průběhu a případných obtížích. Ústav s OSPOD by měly monitorovat, zda druh vznikajících vazeb mezi hostiteli a dětmi odpovídá projektu.
7. Podle vývoje událostí je možno projekt modifikovat.

14. Co je na závalu?

Nejvíce lidi psychicky poznamenává nejistota a násilné ztráty citových vazeb. Tedy ze všech sil se snažíme, aby nevznikala iluze citového vztahu, která by pak byla násilně přerývána. To mohou být nenaplněné přísliby, že si hostitel jednou vezme dítě do celodenní péče. Iluze, která vzniká tím, že hostitelé dovolí, aby jim dítě říkalo tati, mami, atp.

Živelná hostitelství zaměstnanců ústavu

Nekontrolovaný vznik citové vazby podceňují často i zaměstnanci ústavů, kteří si v dobré vůli brávají své oblíbence k sobě domů na víkendy či dovolené. Samozřejmě tato dobročinnost je vítaná, ale přesto i tito zaměstnanci by si měli brát děti se svolením OSPODu. Hlavně by měli být poučeni o nebezpečích nekontrolovaného vzniku a následného zpretrhání citových vazeb. Že tedy jejich dobrá vůle se snadno může stát medvědí službou. I zde by měl existovat nějaký plán či projekty, kdy si tito zaměstnanci berou vždy jiné děti, aby nevznikali protežované děti a oblíbenci žijící v iluzi trvalého vztahu.

15. Jak předejít vzniku citové vazby

1. Kontinuální informování dítěte

Podobně jako u osvojení dítěti pravidelně na jeho úrovni chápání opakujeme, jak jsme jej osvojili, tak stejně při hostitelství předcházíme tvoření falešných představ tím, že dítěti opakovaně dáváme najevo, že je „jen“ naším kamarádem, že spolu máme společné aktivity, že to vše je hodně, ale přesto se nemůžeme stát jeho náhradními rodiči.

O tomto by hostitelé měli být několikrát explicitně poučeni a na příkladech ukázány odstrašující příklady. Musíme je explicitně připravovat na sklon dětí zasunout je do role táty a mámy. Žadatele musí dále umět pracovat u dítěte s mentální reprezentací biologických rodičů, což opět není přirozená dovednost žadatelů o hostitelství.

2. Kontakt s více dětmi, eliminování protěžovaných dětí

Je zcela přirozené, že hostitelé si vnitřně vytvoří větší sympatie vůči jednomu dítěti než vůči ostatním dětem. Tento proces je vcelku neovladatelný a vzniká i v přirozeném rodičovství, ale hostitelé mohou ovládat své další chování vůči dětem, které je navštěvují.

Jedná se především o projevy přízně i jiným dětem, takže u vybraného dítěte nevzniká pocit výlučného nároku na dané hostitele. Tedy i když určité dítě jezdí s hostiteli v osmi případech z deseti, přesto s ním vždy jezdí i jiní jeho kamarádi z ústavu, a někdy se stane, že jedou jiné děti a ne ono. Toto střídání pozornosti je účinný postup v případech, kdy chceme předejít vzniku exklusivní citové vazby.

16. Co není na závalu?

Touha po opakování příjemného zážitku

Je přirozené, že po hezkém zážitku se děti sami ptají a žádají, kdy se bude zážitek zase opakovat. I děti ve škole jsou více neukázněné po prázdninách či po dobrodružném výletě.

Tyto přirozené citové výkyvy se dají očekávat i při řízeném hostitelství u ústavních dětí. Je tedy přirozené, že dítě po návratu od hostitelů do ústavu bude více neklidné, bude se těšit na další návštěvu ap. Tyto projevy jsou naprosto přirozené, nejsou samy o sobě na závalu a jsou i dobře zvládnutelné při citlivém přístupu ze strany ústavu.

Malý věk dítěte

Existuje nepřehledné množství forem hostitelství. U malých dětí do pěti let je však velké nebezpečí spontánního vzniku citové vazby, kterou není možno moc ovlivnit verbálně. Hostitelství jim není možno „vysvětlit“. To se musí správně „žít“.

V případě malých dětí je dobré si uvědomit, že ne vždy musí být dítě hostem u žadatelů. U malých dětí je spíše naopak dobré, aby žadatelé byli hosty v domově dítěte – v ústavu, kde ono bydlí. Konec konců v tomto aktuálním domově dítěte by mělo začínat každé hostitelství, má-li se citová vazba k žadatelům navazovat postupně. Tímto opatřením udržíme pod kontrolou citovou investici dětí, aby následně nedošlo k separační reakci.

Dítě se připravuje na pěstounství či adopci

U dětí s výhledem na pěstounskou péči či osvojení rozhodně nedoporučujeme hostitelství s citovou vazbou, tu naopak v této době cíleně budujeme výlučně k budoucím

osvojitelům či pěstounům. Jiné formy hostitelství, tj. kontrolovaného styku s lidmi mimo ústav, jsou samozřejmě možné.

17. Příklady řízeného hostitelství

Jedné matce unesl otec dvě jejich děti a zabraňuje jí ve styku s nimi, pokud se nepřestěhuje zpět do Izraele. Objevil se syndrom odcizeného rodiče, který však matka poměrně moudře vyřešila žádostí o hostitelství.

Stýká se dlouhodobě s jedním klukem. Bere si jej tak jednou za měsíc a na svátky či dovolenou. Vztah je dlouhodobý, hlubší než pouhá známost či přátelství, ale přesto nemá charakter pěstounství či osvojení. Hlubší citová vazba tohoto dítěte v tomto případě není ohrožena tím, že by zájem této ženy najednou opadl.

V jiném případě si příbuzní si berou na podobná setkání svou vzdálenější neteř, ale opět neuvažují o pěstounství. I v těchto případech není citová vazba dítěte na tyto lidi na závalu, ale je třeba, aby probíhala kontrolovaně a v koordinaci s ústavem, tj. aby měla určitou formu, kterou označujeme za hostitelství.

18. Závěr

V České republice nutíme mnohem více dětí trávit své dětství v ústavech, než je zvykem v civilizovaných zemích. To je samozřejmě ostuda, která padá na nás všechny. Zejména však na zákonodárce a vládu, kteří této oblasti věnují pramalý zájem.

Jakkoli si přejeme, aby se důrazněji prosazovala profesionální pěstounská péče a jiné formy náhradní rodinné péče, tak při této politice, která nepřije dětem, nás asi ústavy přežijí. Toto systémové zlo zkrátka nemohou profesionálové překonat mávnutím kouzelného proutku.

Hostitelství, které je prováděno lege artis, však může těmto dětem pobyt v ústavech přeci jenom trochu zpříjemnit. Musíme tedy fandit všem, kteří jsou ochotni často naivně a s nerealistickými představami přijít a pomáhat těmto dětem. V naprosté většině případů stojí za debakly jejich hostitelství ne zlá vůle, ale nedostatek erudice a profesionálního vedení. Tedy jedná se spíše o selhání nás profesionálů, než samotných hostitelů.

Přál bych si, aby těchto pár postřehů pomohlo hostitelství, aby se vymanilo z porodních bolestí, sloužilo k radosti dětí, hostitelů a konec konců nás všech, kterým nejsou lhotejně osudy outsiderů.

V rámci semináře se uskutečnilo jednání v sekcích a pracovních skupinách:

A - Dítě v ústavní výchově a sanace rodiny

Věra Bechyňová, DiS., Střep Praha

Antonie Bořová, Dětský domov Korkyně

B - Teoria "Pripútania" ("Attachment") jako základný predpoklad zdravého vývinu dieťaťa

Mgr. Marek Roháček, Návrat, Bratislava

Mgr. Dušana Priehradná, Návrat, Bratislava

C - Pěstounská péče na přechodnou dobu

Mgr. Veronika Hofrová, Strop, o.s. Zlín

PhDr. Eva Rotreklová, TRIADA-Poradenské centrum, o.s., Brno

D - Metodické otázky práce poradních sborů na krajské a celostátní úrovni

PhDr. Miloslav Kotek, Trialog, o.s. Brno

PhDr. Svatoslava Kalábová, Krajský úřad Olomouc

Výstupy pracovních skupin

Sekce A

Účastníci živě diskutovali zadané téma a závěrem se shodli na následujících bodech:

Organizační:

- posílení veřejné správy o sociální pracovníky,
- odstranění kumulovaných funkcí,
- rozvoj kvalitních sociálních služeb,
- zřídit sociální úřady, které nebudou závislé na samosprávě – např. aby byly řízeny přímo MPSV,
- zřídit Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny – tím by se sjednotily kompetence, které jsou tříštěny do 5 ministerstev.

Metodické:

- posilovat multidisciplinární přístup v oblasti SPO, sociálních služeb a zařízení pro výkon ústavní výchovy,
  - získat dovednosti ke kontinuálnímu motivování rodičů (např. nesoudit, podporovat, poskytovat poradenství, zplnomocňovat),
- sanace rodiny dítěte v ÚV může být nástrojem zkracování doby pobytu dítěte v zařízení pro výkon ústavní výchovy.

Sekce D

Metodické otázky práce poradních sborů na krajské a celostátní úrovni

Panelová diskuse – PhDr. Svatoslava Kalábová (Krajský úřad Olomouc), Mgr. Kristýna Kotalová (MPSV ČR), asi 30 účastníků semináře.

Moderátor: PhDr. Miloslav Kotek (Trialog Brno)

Diskuse v této pracovní skupině se zaměřila na:

- Informace o složení a funkci Poradního sboru pro náhradní rodinnou péči MPSV.
- Hledání optimálních podmínek spolupráce poradního sboru MPSV a poradních sborů krajských úřadů při vyhledávání žadatelů pro děti zařazené do evidence MPSV.
- Zefektivnění vzájemné spolupráce mezi jednotlivými krajskými poradními sbory.
- Aktuální otázky a již získané praktické zkušenosti, vyplývající z novely zákona SPO ve vztahu k funkci poradních sborů.

Závěry z diskuse budou zapracovány do metodických materiálů MPSV.